

Politikai fejlődés: a múlt fogalma vagy jelen alternatív magyarázata

Bevezetés

A politikai fejlődés fogalma az 1960-as és 1970-es évek egyik legnépszerűbb politikatudományi kategóriája volt. Könyvek és tanulmányuk sokasága jelent meg a témában, bizonyítva, hogy a politikatudósok akkoriban univerzális magyarázóelvként tekintettek rá.

Később, az 1980-as évektől kezdődően azonban a fogalom népszerűsége nagymértékben megcsappant, köszönhetően annak, hogy közeledve az 1990-es évekhez másfajta magyarázatok jelentek meg, amelyek nem kis részben éppen a politikai fejlődés elméletével szemben fogalmazták meg önmagukat. Ezek között az új elméletek között az egyik legéletképesebb a tranzitológia volt, amely nem véletlen vált az átmenet és a demokratizálás ideológiájává. Erre a váltásra azért kerülhetett sor, mert az 1980-as évek végén immár nem volt reális cél a két világrendszer egymás mellett élése és eltérő pályákon történő politikai fejlődése. Épp ellenkezőleg: olyan elméletre volt szükség, amely túllép a két világrendszer párhuzamos politikai fejlődésén és innentől csak az egyik (a nyugati demokrácia) világméretű győzelmét hirdeti. A tranzitológia népszerűségével a politikai fejlődés irányzata lehanyaglott, s nem állíthatjuk, hogy bő három évtized után visszanyerte volna régi rangját.

Az alábbiakban mi mégis a politikai fejlődés iskolájával foglalkozunk. Tesszük ezt azért, mert úgy véljük, hogy mindez három okból is haszonnal kecsegtet. Az első, hogy a politikai fejlődés iskolájának bemutatása önmagában is érdekes. A második az, hogy önmagán túl napjaink értelmezéséhez is nyerhetünk belőle tanulságokat. Végül érdekes lehet ezt az irányzatot elhelyezni a politikatudomány történetében, azaz a vizsgálat erős tudománytörténeti karakterrel is bír.

Tanulmányukban természetesen nem törekszünk arra, hogy valamiféle teljes képet adjunk az 1960-as és 70-es évekről. Az átfogóbb megismerése érdekében ajánljuk az olvasónak a téma nemzetközi és hazai irodalmát (Csizmadia, 2015, 2016, 2017). De azért az 1. fejezetben igyekszünk röviden definiálni a politikai fejlődés fogalmát, illetve azt a közeget, amelyben ez az iskola kiforrhatott. Ezt követően a 2. fejezetben egy nagyon fontos 1966-os könyv kerül terítékre, a Joseph LaPalombara és Myron Weiner által szerkesztett *Political Parties and*

Political Development, mely az irányzat egyik meghatározó köteteként tartható számon, és nem mellesleg a kötetben szereplő tanulmányokat kivétel nélkül olyan tudósok írták, akik a korszak krémjéhez tartoztak. E könyv tanulmányai a kortárs kutatásokkal ellentétben nem a politikai pártok reprezentatív funkciójára, alkalmazkodóképességükre vagy stabilizáló szerepére fókuszáltak, hanem törekedtek új szempontok megvilágítására. Kiemelten foglalkoznak a pártok és pártrendszerek potenciális szerepével kapcsolatban a dinamikus politikai változások és fejlődés kezdeményezésében, kezelésében és megszilárdításában. Ezen szempontok pedig világszinten kerülnek vizsgálat alá – USA, Törökország, Latin-Amerika, Afrika stb. A tizenhárom tanulmányból álló kötet, tehát tartalmaz olyan írásokat melyek kifejezetten csak egy országra fókuszálnak, valamint olyanokat, melyek nagyobb régiókra, illetőleg vannak kifejezetten a pártokat általánosságban vizsgáló munkák is. A földrajzi, valamint a pártok és pártrendszerek szerepét illetően is rendkívül széleskörű tanulmányokat követően, a szerkesztők konklúzióban igyekeznek összefoglalni a legfontosabb megállapításokat.

Tanulmányunk végén megfogalmazzuk azt, hogy a mai politikai közélet sajátos alakulása és a nemzetközi hidegháborús fejlemények miatt a politikai fejlődés szemléletmódjának alkalmazása hasznos segítség lehet. A dolgozat – még egyszer hangsúlyozzuk – tudománytörténeti alapvetésű. Megírásával szeretnénk kifejezni elkötelezettségünket a politikai fejlődés, mint elméleti irányzat és a tudománytörténet, mint a politikatudomány fontos aldiszciplínája iránt.

Egy „elfeledett” paradigma: politikai fejlődés

Mielőtt rátérünk tanulmányunk vizsgálandó alapkönyvének – és a belőle levonható tanulságok – részletes tárgyalására, szükséges, hogy elhelyezzük a politikatudomány univerzumán belül. Kiindulópontunk politikatudomány-történeti: a politikatudományon belül az 1960-as és az 1980-as évek között meghatározó szerepet töltött be a *politikai fejlődés* iskolája, amelyet azonban az 1980-as évek második felében kiszorított egy másik irányzat: a tranzitológia. Ettől kezdődően bekövetkezett az, amit a tudománytörténet csak bánhat: a politikai fejlődés iskolája szinte nyomtalanul eltűnt. Mi a mellett szeretnénk érvelni, hogy bármennyire is szükségszerű volt a két paradigma közötti váltás a 80-as évek végén (hiszen a tranzitológia lett az átmenet ideológiája), az már nem volt szükségszerű, hogy a politikai fejlődés iskolája által felhalmozott rengeteg tudás is veszendőbe menjen.

A politikai fejlődés előtti politikatudományi hagyomány kritikája és a politikai fejlődés diszciplína genezise

Ha szeretnénk röviden bemutatni a politikai fejlődés diszciplínáját, azzal kell kezdenünk, hogy az 1960-as évek elején, a politikai fejlődés irányzatának megjelenése előtt a politikatudományon belül egy erősen *intézmény- és jog-centrikus* mainstream uralkodott. 1964-ben írott áttekintésében Robert A. Packenham például a politikai fejlődés kutatásának öt különböző irányzatáról ír s az öt irányzat közül az egyik a nyugat-európai fejlődés hosszabb trendjeit vizsgáló „alkotmányos fejlődés” irányzata.¹ Értelmezésében ez az irányzat uralta az elmúlt száz évben a politikatudomány szemléletét, s a tudósok az alkotmányos kritériumokat (hatalmi ágak elválasztása, egyéni szabadságjogok biztosítása) figyelembe véve minősítettek fejlettnak vagy fejletlennek egy országot.

A „rég” intézményes megközelítés kritikáját adja Martin R. Doornbos is, amikor rámutat az intézmények környezetét alkotó, de messze elhanyagolt terület, a *társadalom* vizsgálatára (Doornbos, 1970: 95). Az állam-társadalom dichotómiában a politikai fejlődés teoretikusai egyértelműen a társadalomra voksolnak, s – szemben a régi politikatudománnyal – kiemelt fontosságúnak tekintik a *nem politikai* elemek vizsgálatát (uo.) A szerző nyíltan ki is mondja, hogy nem elég a politikai szuperstruktúrák vizsgálata; a politikai fejlődés koncepciójának tartalmasságát, újdonságát az adja, hogy a fejlődés kategóriáját kiterjeszti a társadalomra, a tömegekre, az emberekre (uo.)

Már a fentiekből is látszik, hogy az addig mainstreamnek tekinthető intézmény-centrikus elmélet inkább a fejlett – főként angolszász – nyugatra volt kidolgozva, s ebben az elméletben még nem nagyon volt helye az angolszász Nyugat-Európán kívüli kisebb nyugati országoknak, továbbá az Európán kívüli világnak. Az a gondolkodási forradalom, amely a politikai fejlődési iskola paradigmává válásához vezetett, mindkét hiányosságot pótolni próbálja. A kisebb országok kutatása elsősorban Stein Rokkan és Arend Lijphart munkásságában ölt testet (Rokkan, 1958, Lijphart, 1969 – ezekkel most nem foglalkozunk); az

---

¹ Az öt dimenzió: 1. Törvényi-alkotmányos; 2. Gazdasági; 3. Adminisztratív; 4. Társadalmi; 5. Politikai kultúrabeli. Az öt irány öt magyarázattípust jelent arra vonatkozólag, hogy mely tényezőknak van kiemelt szerepe a politikai fejlődésben. Lásd: Packenham, 1964: 108-120.

Európán kívüli új tendenciák vizsgálata pedig újfajta (nem lineáris-univerzális fejlődés-elméletek kidolgozására ösztönzi a kutatókat (ezekkel viszont röviden foglalkozunk.)

A 60-as évek elejétől az évtized végéig szétterjedő irányzat döntően két kérdésre koncentrál. Az egyik: vajon a gyarmati sorból felszabaduló országok demokráciái (már ahol az lett) és ezen belül intézményei, társadalmi, gazdasági lehetnek-e *olyanok*, mint a fejlett nyugat-európai demokráciák? A másik: vajon ha a nyugati fejlődésben a liberális demokrácia a sarokpont, akkor az új országokban melyik elem, a liberalizmus vagy a demokrácia van-e főlényben?

Ami az intézmények kérdését illeti: a politikai fejlődés teoretikusként nálunk alig ismert (ellenben a demokratizáció hullámai révén ismert) Samuel P. Huntington nagyon érdekes összefüggésre hívja fel a figyelmet. Ez pedig a politikai fejlődés irodalmában kulcskérdésnek számító (gazdasági, társadalmi) modernizáció és az intézmények *egymáshoz való viszonyának* kérdése. Az 1989 utáni átmenetek szempontjából is nagyon tanulságos az, amit a modernizálódó országok „intézményes hanyatlásáról” mond. Könnyen lehet ugyanis – mondja -, hogy a kettő nem párhuzamos pályán fut, vagy nem egymást erősíti. A szerző nagyon is el tudja képzelni a fejlődő országok intézményes hanyatlását, sőt egyes országok politikai degenerálódását, s ezt a túlságosan gyors *társadalmi* modernizáció árának tekinti (Huntington, 1965: 407). Három évvel ez után a tanulmány után Huntington már könyvformában is ráerősít erre (Huntington, 1968), amikor kifejezetten cáfolja, hogy a gazdasági fejlődés automatikusan politikai fejlődéshez, illetve a modernizáció automatikusan stabilitáshoz vezet (lásd erről: Hagopian 2000: 889-890). Ebből két következtetés is adódik. Az egyik az, hogy bár az irányzat képviselőinek többsége sokat várt a gazdasági és társadalmi modernizációtól (Lipset, 1959; Cutright, 1963), s akadtak olyanok is, akik (mint Huntington) már a 60-as években jelezték, hogy egy dolog a modernizáció (amely sok tekintetben szükséges) és egy másik a politikai stabilitás. A másik következtetés éppen ehhez a fogalomhoz kapcsolódik. A politikai fejlődés irodalom bizonyos szerzői – köztük Huntington is – levonják azt a következtetést, hogy az új államokban a rendet és a stabilitást *nem azok a tényezők* hordozzák majd, mint a fejlett országokban. A fejlett országokban a stabilitás alapja a politikai rendszer alapjait övező társadalmi és politikai és elit-*konszenzus* (Lásd erről: Mann, 1970) De mi van azokban az országokban, ahol nincsenek ilyen „konszenzusképes” elitek s a társadalom is nagyon sok részre van szabdalva? Ilyen államokban (mondja Huntington) a *politikai hatalomnak* lehet meghatározó szerepe a rend megteremtésében és a stabilitás fenntartásában.

Ugyanakkor Huntingtonnak a társadalmi „determinációról” írott 1968-as művével kezd visszatérni a hangsúly az intézményekre és az elitekre és magára a politikai fejlődés folyamatára, illetve az abban rejlő, olykor esetleges, de semmiképpen sem determinisztikusan jelen lévő elemekre. Nem véletlen, hogy Hagopian az 1970-es évek legproduktívabb komparatív politikai innovációjának a korai 60-as évek „szociológiai determinizmusának” elutasítását és a politikai intézmények újrafelfedezését tekinti (Hagopian id. mű: 893).²

Politikai fejlődés és demokrácielmélet: nyugatos és nem nyugatos demokráciák

Egy másik fontos elméleti irány a nyugati és a nem nyugati országok közötti különbségtétel. Ezen irányzat egyik legaktívabb szerzője ebben a korszakban Lucien Pye, aki 1958-as „megalapozó” cikkével (Pye, 1958: 468-486) kísérletet tesz a nyugati és nem nyugati politikai folyamatok közötti különbség számbavételére, pontosabban a *nem nyugati* politikai modell elemeinek leírására. Ezek az elemek egytől egyig azt vannak hivatva bemutatni, hogyan és miért tér el a nem nyugati országok politikai szerkezete a nyugatitól, s ha elolvassuk a szöveget, akkor csakis az lehet a következtetésünk, hogy ilyen alapszerkezetre nyugati típusú liberális demokrácia természetes módon nem építhető rá. Egyetlen elemet kiragadva a Pye által vizsgált tizenhét ismérv közül: *társadalmi integrációhiány*. Pye ennek kapcsán az egész politikai folyamat természetét vizsgálva azt állapítja meg, hogy – ellentétben a nyugat-európaival – ezen országokban nincs *egy* reprezentatív politikai folyamat, hanem sokkal inkább alig összekapcsolódó politikai folyamatok vannak, ami lehetetlenné teszi egy olyan állampolgári közösség kialakulását, mint Nyugat-Európában. (Pye, 1958: 474).³

Mai olvasatban már az is meglepőnek tűnhet számunkra, hogy a korabeli szakirodalom milyen éles megkülönböztetést tesz *nyugati* és *nem nyugati* demokráciák között, de meglepetésünk talán még nagyobb lesz, ha megnézzük az imént jelzett másik dimenziót, a liberalizmus-demokrácia nexust is. Merthogy itt nagy változást tapasztalhatunk az 1960-as és

---

² Érdemes figyelni a két paradigma (politikai fejlődés és tranzitológia) ellentétes mozgási logikájára. A politikai fejlődés az 1960-as években a „rég” politikatudomány intézményes és alkotmányos alapvetésének elutasításával és a társadalom, a környezet centrumba emelésével indul. Más a mozgásirány a tranzitológiai paradigmában: itt az átmenet idején egyértelmű az alkotmányos demokrácia érvényesítése, a liberális karakter (noha a folyamatot demokratizálódásnak szokás nevezni), s az időben előre haladva egyre nagyobb igény mutatkozik a társadalmi szempontok érvényesítésére.

³ A politikai fejlődés és a politikai integráció témája a 60-as évek egyik slágertémája. Lásd erről: Weiner, 1965. Weiner írása az *Annals of the Academy of Political and Social Science* témáról szóló tematikus számban jelent meg. Lásd még: Mann, 1970.

az 1990-es évek összevetésében, hiszen míg az utóbbiban a *liberalizmus* a demokrácia meghatározó eleme, addig az előbbiben a *demokrácia*. Ahhoz, hogy ezt értsük, visszautalunk arra, amit fentebb írtunk: az 1960-as évek politikatudománya éppen az intézmény-centrikus politikatudománnyal szemben szerveződik meg, s az intézményekkel szemben a társadalom, a nép, a politikai részvétel szerepét hangsúlyozza. Egyáltalán nem logikátlan tehát, hogy nem annyira a liberális, mint inkább a demokratikus elem fontosságára fókuszál. A jogi és intézményi „szuperstruktúrák” vizsgálata helyett tehát a társadalom vizsgálata kerül fókuszba. Mindezt a változást jól reprezentálja Raymond F. Hopkins, aki megemlíti, hogy a korszakban felül kell bírálni a fejlődés hagyományos (alkotmányos) indikátorait, s olyanokat kell a helyükbe állítani, mint „részvétel a döntéshozatalban” vagy a „jólét megteremtése” (Hopkins, 1969: 71).⁴

Vannak persze további kritikus hangok is. Az ismert fejlődés-kritikus, Gilbert Rist szerint például a politikai fejlődés nem más, mint egy „modern mítosz” (Rist, 1990). Ugyanő egy másik írásában azt állítja, hogy itt egy hidegháborús gondolati konstrukcióról van szó: a hidegháború alatt a nagyhatalmak semmiben nem értettek egyet, kivéve azt a mágikus szót, hogy „fejlődés”, amely összebékíti a szembenálló feleket (Rist, 2007: 486). Vannak ennél még keményebb kritikák is, amelyek az irányzat politikai jellegére utalnak. Mark Kesselman a politikai fejlődés vezető teoretikusairól írott recenziójában rámutat: az irányzaton belüli egyik kulcsfogalom, a „fejlődés-adminisztráció” nem más, mint a hivatalos amerikai külpolitika meghatározó iránya (Kesselman, 1973: 141). A recenzens nem is tudományos tanok szerzőinek, hanem ideológusoknak tekinti a politikai fejlődési iskola sztár-szerzőit, Lucien Pye-t, Samuel Huntington-t, Leonard Binder-t, Joseph LaPalombara-rát és másokat.

---

⁴ Külön téma lehetne, de ebbe külön nem megyünk bele: a politikai fejlődésre vonatkozó indikátorok kérdése. Az irányzat kutatói kezdettől igyekeznek egzakttá tenni kutatásaikat, bár a legtöbbjüknek – ahogy már utaltam rá – ez nem sikerül, és sokszor impresszionista ideológusoknak nézik őket. Phillips Cutright például már egészen korán, 1963-ban egy „politikai fejlődés index” kimunkálását szorgalmazza 77 független nemzetet vizsgáló összehasonlító tanulmányában. Egyik fontos megállapítása, hogy a fejlett és a fejletlen nemzetek közötti különbség egyik fokmérője az intézmények komplexitása. A fejlett országoknak sokkal komplexebb és specializáltabb intézményei vannak, mint a fejletleneknek. Lásd: Cutright, 1963: 255. A politikai fejlődés mérése később is fontos téma, főképpen a specifikusan a politikai fejlődéssel foglalkozó folyóiratokban. Lásd erről például a *The Journal of Development Studies* 1972. 3. számát, abban különösen Taylor (1972) cikkét.

A fénykor: fejlődéselvű politikatudományi konszenzus az 1970-es években

De a kritikákon túlmenően érdemes megnéznünk a politikai fejlődés paradigmájának egy másik dimenzióját, azt, amelyik a nagyhatalmi konstellációkat vizsgálja. Ezt az irányzatot az aktuális világrendet mozgató és fenntartó elvek elemzése érdekli. A politikai fejlődés fentebb bemutatott irodalma csupán a gyarmati létből felszabaduló országok körére koncentrált, azonban az irodalom egy másik ágának figyelme arra is kiterjed, hogy a fentebb bemutatott nemzetté válási, felszabadulási folyamat milyen nagyhatalmi konstellációban, milyen geopolitikai szituációban történik. Ez a szituáció nyilvánvalóan a hidegháború. Témánk szempontjából ez azt jelenti, hogy a felszabadulási folyamatok korántsem egyformán hatnak a két világrendszer fő tényezőire. Ott, ahol az Egyesült Államok és a Nyugat volt a gyarmatok fő védnöke, megindulhat a demokratizálás. Ott, ahol a Szovjetunió a vezető hatalom, nem lehet reális esély a demokratizálásra.

De hogy egy paradigma mi mindenre – például a geopolitika fogalmának újraértelmezésére is – képes, arról Immanuel Wallerstein tájékoztat minket. Ő ugyanis a politikai fejlődést geopolitikai ideológiává emeli, amikor „developmentalista konszenzusról”, a konszenzus „mindenre kiterjedő” legitimáló erejéről beszél (Wallerstein, 1992: 524), s azt már a 20. század elejétől eredezteti. Nem azt állítja tehát, hogy a nemzetközi viszonyok átalakulásában az 1960-as évek elején történő dekolonializáció a döntő – azt ugyanis egy szélesebb és rég óta tartó konszenzus részének tekinti. Wallerstein szerint a 20. század elején világpolitikai szereplővé emelkedő két nagyhatalom kezdettől *ugyanúgy* képzelel el saját történelmi szerepét: a perifériáknak a centrumhoz történő integrálásával (Wallerstein, 1992: 518). Az eszközök tekintetében persze különbségek vannak, merthogy a wilsonizmus alkotmányos, a leninizmus forradalmi úton képzelel el a perifériák világrendszerbe történő integrálását. De abban azonosak, hogy ebben az integrálásban a *nemzeti* kereteknek szánunk meghatározó szerepet.

Ráadásul – folytatja a szerző – mindkét oldal stratégiája rugalmas: ahogyan a békés dekolonializáció nem elfogadhatatlan a leninizmus, úgy a forradalmi nacionalizmus sem kizáró ok a wilsonizmus számára (Uo.: 520). A kétféle ideológiai keretben megjelenő paradigma lényege már a két háború között is a fejlesztés, de ez a politika igazából a 2. világháború után válik közmegegyezés tárgyává, hogy aztán elérjünk az 1970-es évtizedig, amit az ENSZ a „fejlődés évtizedeként” határoz meg (Uo.: 523). Ebben az interpretációban tehát a politikai

fejlődés, mint egy univerzális politikai paradigma jelenik meg, s ez azért érdekes, mert más szerzők a politikai fejlődés kapcsán hajlamosak *prekondicionisták* és *univerzalisták* vitájáról beszélni, s ebben a politikai fejlődés irányzatának képviselői inkább a prekondicionista oldalon állnak, azt hirdetve, hogy a demokráciák bevezetéséhez komoly társadalmi és gazdasági előfeltételek szükségesek (Berman, 2007). Wallerstein azonban a politikai fejlődés irányzatának főszóráját *is* univerzalistának látja. Ezzel pedig más véleményt képvisel, mint azok a szerzők, akiket rövidesen bemutatunk, s akik valóban azt mondják, hogy az 1960-as évek elején, az új nemzetek megjelenésének idején nincsenek univerzális megoldások, hanem minden országnak a saját fejlődési hagyományai alapján kell fejlődnie.

Viszont ez a developmentalista konszenzus a 70-es évektől elenyészik, s a kutatók a továbbiakban már nem tartják kielégítőnek a tudományos status quót. Wallerstein azt mondja: ebben a visszazorulásban nagy szerepe van 1968-nak, ami „egy csapásra kipukkasztotta a wilsonizmus és a leninizmus konszenzusát és ez által az egész developmentalista ideológiát” (Uo.: 525). Szerinte az elkülönült nemzeti fejlődésre épülő ideológia – inkább szimbolikusan, semmint ténylegesen – ekkor, szenved először vereséget, hogy aztán az 1980-as évek elején-közepén már a valóságban is sorra megbukjanak a fejlesztő típusú latin-amerikai katonai diktatúrák s ennek következményeképpen egyre nagyobb igény mutatkozzék egy univerzális demokrácia-csomag kialakítására a térség országai számára. (Uo.: 527).⁵

A kiváló olasz politikatudós, Gianfranco Pasquino egyértelműen fogalmaz: a politikai fejlődés irányzatának „uralmát” épp a demokratizálódás idején létrejövő tranzitológia törte meg, s tette a politikai fejlődés koncepcióját egy csapásra elfeledetté. (Pasquino, é.n.).⁶

De vajon mit is jelent ez az elfeledés? S érvényes-s Pasquino megállapítása arra az időszakra, amikor már a politikai fejlődés kritikájaként felfogható tranzitológián is túl vagyunk? Tételünk az, hogy napjaink perspektívájából nézve egyáltalán nem irreleváns az 1960-as és 1970-es évek narratívája. A továbbiakban a korszak egyik alapkönyvének elemzésével igyekszünk ezt az állításunkat igazolni.

---

⁵ A demokratizálódás természetesen már korábban elkezdődik, Dél-Európában, a 70-es évek közepén. De ezekkel a tanulmány kevésbé foglalkozik.

⁶ Pasquino írása az IPSA Paper room-jában jelent meg.

Politikai pártok és a politikai fejlődés

A politikai fejlődés egyik eklatáns könyve (LaPalombara -Weiner, 1966) tehát a politikai pártok és a politikai fejlődés viszonyára fókuszál, mely jól mutatja, hogy a pártokra, mint a politikai fejlődést meghatározó faktorra is tekintettek. A korszakban az érdeklődés az alkotmányos intézmények és kormányzati struktúrákon túlra is elkezdett kiterjedni, s megjelent az igény a pártok vizsgálatára is (Pye, 1966). E változás pedig nagyban fellendítette a politika dinamikus oldalával foglalkozó kutatások megjelenését. Azonban eleinte a pártok és pártrendszerek a reprezentatív, stabilizáló funkciójuk vagy épp az alkalmazkodó képességük volt a fókuszban, ezzel szemben az alábbi fejezetben bemutatásra kerülő könyv eltérő utat jár be és a valódi nívóra, hogy a szerzők a politikai pártok és pártrendszereket szerepét vizsgálták a dinamikus politikai folyamatokban – legyen szó akár totalitárius akár demokratikus rezsimről (Pye, 1966). A könyv tanulmányai összefoglalva a következő szempontok szerint kerülnek bemutatásra. Először a politikai pártok és a politikai fejlődés viszonyát elemezzük, majd sor kerül a pártok nemzetépítésben játszott szerepére – e szempont azért is lehet különösen érdekes a jelenkor olvasóinak mert kitűnően fémjelzi a '60-as évek nemzetállami keretben való gondolkodását. A fejezetet pedig az egyik szerkesztő – Joseph LaPalombara – négy évtizeddel később írt tanulmányának áttekintésével zárjuk, melyben választ adunk arra, miként változott a pártok és pártrendszerek szerepe, valamint, a politikatudomány megközelítése velük kapcsolatban.

A pártok és a politikai fejlődés kapcsolata

A politikai fejlődés és pártok viszonyának vizsgálatához elengedhetetlen a két fogalom definiálása. Az előbbi meghatározásával kapcsolatban a könyv korábbi a politikai fejlődés iskolához tartozó írások definícióit veszi alapul és nem bocsátkozik részletes bemutatására. A pártok mibenlétét illetően viszont igyekszik átfogó és egzakt képet adni. Ahhoz, hogy egy szerveződésre pártként tekintsünk négy kritériumnak kell megfelelni:

1. Folytonosság – a szervezet léte nem függ a jelenlegi vezetők léteétől
2. Valódi szervezettség, rendszeresített kommunikáció a helyi és országos szintű egységek között

3. Vezetők célja nem csupán a döntések befolyásolása, hanem a döntési hatalom megszerzése és megtartása
4. Követők és tagok gyűjtése – a szavazáson való eredményességhez

Az alábbi szempontok alapján világos, hogy a pártok először a 19. században tűntek csak fel, ugyanis a korábbi nemesi tömörülések a beágyazottságuk és hosszútávú terveik nélkül nem tekinthetők pártoknak. (LaPalombara -Weiner, 1966 A)

A pártok és a politikai fejlődés kapcsolata azért különösen izgalmas mert a két jelenség az előbbi megjelenését követően állandó kölcsönhatásba került egymással – valamint kijelenthető, hogy a politikai fejlődésben végbement változások hívták életre a pártokat. A pártok és pártrendszerek fejlődése tehát kéz a kézben jár a politikai fejlődéssel. A demokratikus hagyományok és politikai rendszer megalapozásához is elengedhetetlen a pártok jelenléte és a folyamat beteljesülésében is esszenciálisnak tekinthetőek, azonban érdekes módon a totalitárius rendszerekben szintén legalább ennyire meghatározó szerepük van – gyakran például a demokratikus rendszer lebontásában, vagy az antidemokratikus rendszer fenntartásában (NSDAP Németországban, vagy a Kínai Kommunista Párt) (LaPalombara -Weiner, 1966 A) Fontos azt is megjegyezni, hogy ezen diktatórikus rezsimekben szintén nem csak az uralkodó párt létezett – ugyan a többi párt el volt nyomva – de ellenzéki erők is működtek.

A pártok eredetéről illetően három féle megközelítés is született: az első – intézményi megközelítés – mely a parlamentek megjelenésével hozza összefüggésbe a pártok kialakulását, a második – historikus megközelítés – szerint az új fajta kihívások és válságok hívták életre, míg a harmadik csoport – a fejlődés elméletek szerint – a pártok egy hosszú fejlődési folyamat eredményeképp jöttek létre. Az egyes szemléletek alkalmasak egy-egy országban leírni a pártok és pártrendszerek kialakulását, azonban általánosan mindegyik országra nem alkalmazhatóak. (LaPalombara -Weiner, 1966 A) Ezzel szemben, minden államban, a pártok megjelenése és fejlődése szoros összefüggésben van a politikai rendszer komplexitásával és a modern társadalom megjelenésével. Ahogyan egyre komplikáltabbá vált a politikai rendszer megszervezése és működtetése úgy növekedett az igény szervezetek létrehozására, melyek a folyamatok lebonyolítását képesek voltak ellátni. A szerzőpáros úgy fogalmaz, hogy a pártok felemelkedése akkor kezdődött meg, mikor a királyi vagy hercegi udvar kapacitásai nem voltak elegendőek a feladatok ellátására, s ez generálta a különböző szervezetek és a szélesebb bürokrácia létrehozását. A politikai fejlődés tehát maga után vont az állam összetettségét, ami a pártok iránít igény, majd azok szerepének növekedésével is járt. Az világos tehát, hogy az

államnak egyre több feladatot kellett ellátnia és ezért szüksége volt a pártokra, azonban botom-up folyamatok is elősegítették az előretörésüket. A modern társadalomban ugyanis a tömegek számára alapvető igénnyé vált a döntéshozatali folyamatokban való részvétel, s ez maga után vonta a pártokba szerveződést (LaPalombara -Weiner, 1966 A).

Duverger állításával szemben a parlamentek és választási rendszerek megjelenését nem tartják a szerzők erős befolyással bíró faktornak a pártok megjelenésében, mert az Európán kívüli világban – például a nemzeti mozgalom Indiában – már a parlament létezése előtt kialakultak. Ellenben az ideológiák kifejezetten generáltak a pártok megjelenését, például a 19. századi szocialista mozgalmak számára alapvető jellemző volt a pártban való gondolkodás így az ideológia követői rendszerint pártokba is szerveződtek. Olykor pedig éppen egy adott ideológiával való szembenállás hatott ösztönzően – mikor a pártszerveződés motorja az „ellenség” ideológia elleni küzdelem volt (LaPalombara -Weiner, 1966 A).

Miután kölcsönhatásról beszélhetünk a pártok kialakulása és fejlődése, valamint a politikai fejlődés között, érdemes megemlíteni a pártok hatását a politikai fejlődésre is, ilyen például a szekuláris intézmények visszaszorulása. Azért is célszerű a kölcsönhatás kifejezést használni mert az egyes változások mindkét jelenség esetében gyakran generál újabb és újabb fordulatokat a másik félben is. A kölcsönhatás legjobban talán a választójogi változások kapcsán mutatható ki leginkább. A példa könnyebb érthetősége érdekében fontos megjegyezni, hogy megkülönböztethetünk egymástól a politikai elit által létrehozott „initially created” és a politikai eliten kívül szerveződött „externally created” pártokat (LaPalombara -Weiner, 1966 A). Előbbiek a választójog kiterjedésének növekedésével beakadályosultak abba, hogy több helyi szervezetet hozzanak létre és elinduljanak a tömegpárttá alakulás útján – tehát a politikai fejlődés kényszerítette a pártokat a változásra, s az erre adott reakciójuk pedig meghatározta a pártrendszert is. Utóbbiak esetében pedig a választójog további kiterjesztése és az általános választójog bevezetése volt a cél, hiszen jellemzően olyan tömegpártok melyek egy ideológia terjesztésével jelentős bázist alakítottak ki az alsóbb rétegek körében – itt pedig egyértelműen látható a pártok hatása a politikai fejlődésre (LaPalombara -Weiner, 1966 A).

1. Táblázat: „Kívülről” és „belülről” létrehozott pártok hatásai a politikai fejlődésre

	Kiindulási pont	Motiváló tényező	Cél	Eredmény	Hatások
--	-----------------	------------------	-----	----------	---------

„Externally created parties”	Elit körében népszerű, alsóbb rétegek körében nem népszerű	Választójog kiszélesedése, tömegbázis építése	Népszerűség növelése az alsóbb rétegek körében	Tömegpárttá való alakulás	Politikai fejlődés hat a pártfejlődésre
„Initially created parties”	Azok körében népszerű, akik nem választhatnak	Döntéshozatalba való beleszólás, alsóbb rétegek képviselete	Választójog kiterjesztése	Tömegdemokrácia és általános választójog megjelenése	Pártfejlődés hat a politikai fejlődésre

A fentebb említett tényezőkön túlmenően a szerzők – kissé általánosító megfogalmazása alapján – a pártok felemelkedése két okból fakad. Az egyik ok az állampolgárok attitűdjében végbement változás lehet,⁷ mely szerint joguk van döntéshozatali folyamatokat befolyásolni. A másik ok pedig abban áll, hogy a politikai elit egy része a hatalom megszerzése vagy megtartása érdekében igyekszik a lakosságot egyre inkább bevonni a politikába és a támogatását elnyerni, még ha azok nem is feltétlenül vettek részt addig a politikában (LaPalombara -Weiner, 1966 A).

A könyv utolsó fejezete igyekszik összefoglalni térben és időben nagy ívet leíró tanulmányok alapján, azokat a hosszútávú folyamatokat meghatározó aspektusokat, melyekre kiemelt hatással voltak a pártok. Az első ilyen szempont a politikai részvételre való hatásuk, mely esetében – ahogy említettük – eleinte a választójog kiterjesztése volt az érdekük, de az elitek által vagy a már hatalomra került pártok épp a kiterjesztés megállításában vagy legalább is lassításában voltak érdekeltek, így erősítve a pozíciójukat és gyengítve a fiatalabb pártokét. A második ilyen szempont a legitimáció. A pártok megjelenésével a nívó a „népkormányzat” megjelenése volt mely a korábbi kormányokkal ellentétben nem szakrális okokból, vagy hatékonyság miatt, hanem a lakossággal való jó kapcsolatra törekvés és reprezentativitás miatt tekinthető legitimnek. A harmadik – és a továbbiakban részletesebben is kifejtésre kerülő szempont a nemzetépítés vagy nemzeti integráció, melyben a pártok szerepe abban állt, hogy a felmerülő vallási vagy régiós és egyéb konfliktusokat kezeljék és mederben tartsák, ezzel meggátolva, esetleg megerősítve a nemzeti integrációt. A negyedik szempont a konfliktus kezelés hasonló az előbbihez, de időtávban eltérő, ugyanis jelen esetben a nap mint nap

⁷ Ezt a változást többnyire az ipari forradalommal, technológiai fejlődéssel és az információ áramlás gyorsulásával magyarázzák.

felmerülő konfliktusokról van szó, míg előbbinél mélyen gyökerező hosszútávokról. Az utolsó ilyen szempont pedig a politikai szocializáció, mely a nemzeti ünnepek, megemlékezések által valósultak meg. (LaPalombara -Weiner, 1966 B)

A kötet tehát kitűnően bizonyítja egyrészt, a pártok és a politikai fejlődés között erős kapcsolat áll. Másrészt pedig, rávilágít arra, hogy az eltérő országok eltérő fejlődési utakat jártak be, s ezáltal a pártjaik és a pártrendszerük is különböző. Sőt a pártrendszerből következtethetünk az adott ország jellemzőire is – annak fejlettségére, de az adottságaira is.

A pártok és a nemzetépítés

A politikai fejlődés paradigmája a hidegháború időszakában élte virágkorát, s ebből következően a nemzetállami keretek között való gondolkodás jellemzi, ezért a nemzeti integráció és a nemzetépítés folyamatainak is kiemelt figyelmet szenteltek a narratíva kutatói – napjainkra viszont az érdeklődés a téma iránt jóval alábbhagyott. Az említett szempont beemelését az alábbi fejezetben indokolják egyrészt a fentebb említettek, de a feldolgozott könyv kiemelt érdeklődése is. Két fejezet kifejezetten erre a kérdéskörre fókuszál, az egyik Chambers fejezete mely a nemzetépítést vizsgálja az USA-ban (Chambers 1966) a másik pedig Emerson, aki a nemzeti integrációs folyamatok elemzi az Afrikai kontinensen (Emerson 1966) de Wallerstein is gyakran kitér a szempontokra a szintén Afrikával foglalkozó tanulmányában (Wallerstein 1966).

Chambers megerősíti a fentebb leírtakat, miszerint a pártok és a politikai fejlődés állandó kölcsönhatásban vannak egymással, hiszen a politikai elit és a pártok vezetőinek reakciója a felmerülő kihívásokra nagy hatással van a politikai fejlődésre. Ez tetten érhető a pártok vezetőinek nyilvánosságra való erős befolyásánál. Lehetőségük van ugyanis tematizálni és narratívákat kialakítani a politikai térben megjelenő kérdésekkel kapcsolatban, ráadásul az politikai napirendet is képesek lehetnek alakítani – így a különböző nemzetiségi és vallási csoportok között az ellentéteket elsimítani ezzel elősegítve a nemzetépítést (Chambers 1966).

A folyamatok jobb átláthatósága érdekében általában – főleg az USA-ban és más demokratikusan fejlődött országokban – érdekesebb a pártrendszer hatását vizsgálni a politikai fejlődésre, ugyanis a pártok közötti interakciók és viszonyok befolyása a kiemelkedő.

Kijelenthetjük, hogy – számos más faktor mellett – a pártok fejlődésének egyik motorja az államban levő csoportok közötti különbségek, s ezek minél nagyobbak, annál inkább erősítik a pártok fejlődését. (Chambers 1966). Ez logikus is, hiszen a különböző nemzetiségi, vagy vallási csoportok, esetleg a társadalmi réteghez tartozó közösségek mind szeretnék befolyásolni a döntéshozatali folyamatokat, ez pedig pártok létrehozására sarkallja őket, más esetben pedig már létező pártokat, hogy ezen csoportok érdekeit képviseljék és így beolvassák őket a szavazótáborukba. Így megtörténik a konfliktusok becsatornázása és az ellentétek által generált feszültségek levezetése, elkerülve az állam szétesését, sőt erősítve a nemzeti integrációt.

Pártok szerepe az amerikai nemzetépítésben:

- Állandó politikai rendszer létrehozás és működtetése;
- Érdek artikuláció és érdek aggregáció, valamint a konfliktusok mederben tartása, ami megelőzi az állam felbomlását;
- A „részvételi válságra” adott megfelelő reakció, az állampolgári részvétel biztosítása a politikában.;
- Vezetők toborzása és képzése, akik alkalmasak megfelelő választ adni a felmerülő kihívásokra;
- A lakosság meggyőzése arról, hogy a fennálló keretek alkalmasak a pártok bevonásával alkalmasak, állampolgárok igényeinek kielégítése a pártok által;
- Amerikában a kétpártrendszer kialakulásának köszönhetően egy pártnak széleskörben kell, hogy társadalmi csoportokat és véleményeket képviseljenek – ezzel is hozzájárulva a fentebb említett konfliktusok mederben tartásához. De a kétpártrendszer más okokból is előnyös volt, mégpedig a vezetők viselkedésére is pozitív hatással volt, ugyanis a vezetők felemelkedése csak ezen pártok keretein belül valósulhatott meg, ezért a radikális törekvések rendszerint elhaltak, mivel a pártok alapszabályaival ellentétben álltak, a vezetők így pedig kénytelenek voltak mérsékelt keretek között politizálni (Chambers 1966).

Afrikában szintén kézzel fogható a pártok politikai fejlődésre gyakorolt erős hatása, már a koloniális hatalmak megdöntése előtt, de utána is. Az afrikai államok függetlenedési folyamatában a pártoknak kulcsszerep jutott, hiszen a külső hatalommal szembeni ellenállás és szuverenitásért való küzdelem – melyek az időszak központi kérdései – a pártok által voltak képviselve és végrehajtva. Természetesen az afrikai államokban is vannak eltérések a párt/pártrendszer és politikai fejlődést illetően is, azonban jellemző a függetlenedést követően

az egypártrendszer kialakulása. Ez egyrészt oda vezethető vissza, hogy a külső hatalommal szemben fellépő nemzeti pártok különösen nagy befolyással bírtak – a törzsi alapokon működő szerveződések pedig nem tudták velük felvenni a versenyt. Másrészt a nemzeti kormányok fő célja a nemzeti kiegyezés elérése is volt, ami a regionalizmus visszaszorításával is járt, ezzel garantálva a nemzeti integrációt (Emerson 1966). További praktikus érvek az egypártrendszer mellett, hogy a leghatékonyabbnak tekintették az effektív és stabil politikai rendszer kiépítéséhez, s ezzel együtt a választójog kiszélesítését, majd az általános választójog bevezetését is lehetővé tette, ami az időszakban alapvető követelmény volt egy állammal szemben. A stabil kormányzóhatalom kialakítása mellett pedig a nemzeti uralkodó osztály létrehozása is a pártok feladataihoz tartozott. Az egypártrendszer kialakulása azonban visszavetette a pártok szerepét és a párt aktivitást, így a Wallerstein szerint – ahogy a tanulmánya címe is mutatja – pártok hanyatlása „decline of the party” következett be a legtöbb országban főként a szubszaharai régióban. A függetlenedési és nemzetépítési folyamatok motorjai voltak, az egypártrendszer kialakulása okán és a folyamatok bizonyos szintjére való eljutását követően visszaesett nemcsak a politikai életben, de a politikai fejlődést illetően is a szerepük (Wallerstein 1966).

Politikai Pártok negyven évvel később

LaPalombara úgy kezdi a könyv kiadását követően 40 évvel később írott tanulmányát (LaPalombara 2007), hogy a könyv állításainak egy része még ma is igaznak tekinthető, míg mások már nem tekinthetők érvényesnek. Azonban a tanulmánya vége felé nemcsak felveti a definíció újragondolásának esetleges szükségességét, de példát is hoz olyan szervezetre melyet pártként ismer a nyilvánosság, azonban úgy véli az általuk támasztott kritériumok egyikének sem felel meg – ez pedig Berlusconi Forza Italia nevű szervezete. A negyven évvel korábbi felvetések közül továbbra is igaznak tekinti például, hogy a pártok és az általános választójog nem vezet feltétlenül a demokrácia kialakulásához. Az érvényüket veszített megállapítások elavulásának okát viszont a technikai fejlődésben látja, hiszen az akkor még nem látható technikai fejlődés átalakította a választások természetét a pártokat pedig belekényszerítette a változásba (LaPalombara 2007).

Egyértelművé vált, hogy pártok valóban politikai rendszertől teljesen függetlenül jönnek létre minden államban – legyen az demokrácia vagy totalitárius rendszer. Azok a hatalmon levők is, akik nem rendelkeznek párttal, idővel létrehoznak egyet a hatalmuk

bebiztosítása érdekében. A tanulmány írásakor már a politikai eliteken kívül szerveződött pártok „externally created party” vannak többségben és elenyésző az elitek által létrehozott pártok száma (LaPalombara 2007).

Ami igazán különleges a tanulmányban, hogy a szempontok hasonlóak a könyvben használtakhoz, azonban más szemlélet okán eltérő az okfejtés célja. A könyvben a fő szempontok a nemzetépítés, konfliktuskezelés, politikai szocializáció, politikai részvétel és legitimitáció. Ezek szintén felmerülnek, de ezúttal összefüggésbe kerülnek a demokrácia minőségével és a demokratikus fejlődéssel, ami a könyvben kevésbé volt jellemző. LaPalombara szerint a pártok már sokkal inkább érdekelték a konfliktusok és törésvonalak mélyítésében, az ellenfeleket ellenségként aposztrofálják és ezzel felerősítik a polarizációt a társadalomban (LaPalombara 2007), míg korábbiakban e folyamatnak az ellenkezőjét igyekeztek végrehajtani. Paradox módon a politikai részvétel új formáinak megjelenése negatív módon hatott a demokratikus fejlődésre. Az egypártrendszereket illetően pedig az idő visszaigazolta Wallerstein tanulmányát (Wallerstein 1966) miszerint az egypártrendszerek a pártok visszaszorulását eredményezik, azonban nem feltételezték, hogy képesek olyan nagymértékű gazdasági fejlődésre, mint amelyet Kína is bemutatott (LaPalombara 2007).

A pártok átalakulásának fő okát az „elektronikus forradalomban” látja melyben a pártok célja inkább a hatalom befolyása és nem, mint reprezentatív intézmény vannak jelen a politikában. A pártok természetén felül megváltoztak a politikai harcok dinamikái is, és a rendelkezésre álló eszközök pedig kibővültek⁸. Az ellenzéki pártok szerinte jobb pozícióba kerültek, mert többek számára elérhetőek a politikai harcokban használt eszközök és az eliten kívüliek is könnyebben hozzáférnek, valamint az állampolgárokkal való kapcsolatteremtés is könnyebbé vált, és egyszerűbb őket mobilizálni is (LaPalombara 2007).

A 2000-es évekre a pártok elveszítették a pártfegyelmet kikényszerítő képességüket, a választókkal együttesen változékonnyá váltak, a tagjaik pedig sokkal inkább egyénekként működnek. Megszűnt a befolyásos pártelit, gyakran cserélődnek a vezetők, ezzel még inkább szeszélyessé téve a pártot. Példának hozza erre Felipe Gonzalezt Spanyolországban, de Trump is kitűnő példa, mert képes volt a párt preferenciáival szemben felemelkedni a technikai fejlődés által létrejött új eszközök segítségével és a meggyengült párt befolyás miatt (Levitsky-Ziblatt

---

⁸ A cikk írásának idején az internet hatásai még nem érződhetek igazán, ekkor még a tv- rádió és a nyomtatott sajtó biztosítottak felületet a politikának, a közösségi média pedig egyáltalán nem voltak jelen, így lehetséges, hogy amit az „elektronikus forradalom” generált folyamatokat napjainkra tovább erősödtek.

2018). A pártok legitimációja csökkenő tendenciát mutat, a klasszikus pártvezetők helyett spin doktoroké a főszerep. A volatilitás pedig érdekes módon pozitív előjelet kapott, hiszen a törésvonalak és erősödő polarizáció, valamint az exkluzív értékrendszer legalább illékonyabbak ezáltal. A pártok szerepével kapcsolatos – lapalombara által negatívan értékelt – változásokat némileg árnyalja, hogy a demokratikus átmenetekben továbbra is fontos szerepe van a pártoknak és a politikai fejlődésre is kiemelt hatással vannak. (Lapalombara 2007)

Konklúzió

Mindezek után visszatérhetünk a címben és a bevezetőben is említett kérdésünkre: vajon a politikai fejlődés iskolája produkált-e olyan eredményeket, amelyeknek a mai időszakban is van relevanciájuk, avagy az irányzat egy konkrét korszak szülöttje, és eredményei addig voltak érvényesek, ameddig a hidegháború tartott.

A LaPalombara és Weiner által szerkesztett kötet (mint ahogy a politikai fejlődésnek az 1. fejezetben bemutatott irodalma is) arról győz meg minket, hogy a politikai fejlődés irányzata egy szempontból feltétlen méltó a figyelmünkre, még akkor is, ha például ma már eléggé más a pártok szerepe és a nemzetépítéshez való viszonya, mint évtizedekkel korábban. Ez pedig az irányzatnak a történelmi szemlélete és a folyamatok iránti fogékonysága. Éppen ez a két fogékonyság hiányzott ugyanis a politikai fejlődést felváltó tranzitológiából: a tranzitológia a jelenre fókuszált, s mivel felfogása teleologikus volt, nemigen tudott mit kezdeni a folyamatszerű változásokkal.

A politikai fejlődés irányzata ellenben nagyon erős a történelem, az előzmények és a hagyományok vonatkozásában és van mondanivalója a politikáról, mint folyamatról. Ide hozhatnánk egy-egy példát a három alfejezetéből.

A politikai fejlődés egyik előnye, hogy megvizsgálja az adott állam vagy terület adottságait és azokat figyelembe véve igyekszik következtetéseket levonni és általános érvényű szabályszerűségeket alkotása helyett az összefüggésekre fókuszál. Eltérő például a függetlenedett USA és a függetlenné vált Afrikai államok politikai fejlődésére. Afrikában a fragmentált törzsi tradíciókon alapuló afrikai országok politikai folyamatainak alakulása. Ahol a töredezettséget végül nem a sokpártrendszer kialakulása, hanem az egypártrendszer volt

képes kezelni, s ez hosszabb távon pedig nem csupán a kisebb pártok eltűnését, de a pártok szerepének gyengülését is okozta. Ezzel szemben a politikai folyamatok eleinte a pártok erősödésével jártak például az USA-ban, ahol a konfliktusok mederben tartása a pártok részéről egyrészt elengedhetetlen volt az állam egyben tartásához, másrészt pedig a pártok szerepének megerősödését okozta.

A politikai fejlődés háttérbe szorulásának negatív tünetei LaPalombara negyven évvel később írott tanulmányának megállapításaival válnak még inkább láthatóvá. Ezen írásban a szerző megállapítja, hogy átalakult a pártok feladata, működése, csökkent a pártvezetők befolyása, és a képviseleti funkciót sem látják el többé. Azonban a tanulmány írásakor az internet és a közösségi média még nem volt meghatározó eszköz a politikusok kezében annyira mint ma, és fel is merül a kérdés, hogy ezek megjelenése hogyan hatott a politikai folyamatokra vagy akár a pártokra és azok szerepére.

Végeredményben tehát azért érvelünk a politikai fejlődés fogalmának rehabilitálása mellett, mert erősebb magyarázó elvnek gondoljuk, mint az utána következő magyarázó elvek közül a fentebb említetteket. Azt nem állítjuk, hogy a politikai fejlődés kategóriájával *mindent* meg tudunk magyarázni, azt azonban igen, hogy sok olyasmit is értelmezni tudunk, amit például a tranzitológia vagy a konszolidológia nem tudott. Ráadásul a politikai fejlődés irányzatának felfedezése ráirányítja a figyelmünket egy másik elfeledett témakörre, a politikatudomány történetének újrafelfedezésére is.

IRODALOM

Berman, Sheri (2007): How Democracies Emerge? Lessons from Europe. Journal of Democracy, January, 28-41.

Chambers (1966) Parties and Nation-Building in American J. LaPalombara - M. Weiner (szerk) Political Parties and Political Development, pp. 79-106. Princeton, NJ: Princeton University Press

Cutright, Phillips (1963): National Political Development: Measurement and Analysis. American Sociological review, April, 253-264.

Doornbos, Martin M. (1970): Political Development: the Search for Criteria. Development and Change, January, 93-115.

Emerson (1966) Parties and National Integration in African J. LaPalombara - M. Weiner (szerk.) Political Parties and Political Development, pp. 267-302. Princeton, NJ: Princeton University Press .

Hagopian (2000): Political Development, Revisited. Comparative Political Studies, Volume 33, Issue 6-7, 880-911.

Hopkins, Raymond (1969): Aggregate Data and the Study of Political Development. The Journal of Politics, February, 71-94.

Huntington, Samuel P. (1965): Political Development and Political Decay. World Politics, April, 386-430.

Huntington, Samuel P. (1968): Political Order in Changing Societies. Yale University Press

Kesselman, Mark (1973): Order or Movement? The Literature of Political Development as Ideology. World Politics, October, 139-164.

LaPalombara – Wiener (1966) A The Origin and Development of Political Parties in J. LaPalombara - M. Weiner (szerk.) Political Parties and Political Development, pp. 3-42. Princeton, NJ: Princeton University Press

LaPalombara – Wiener (1966) B The Impact of Parties on Political Development (1966) B in J. LaPalombara - M. Weiner (szerk.) Political Parties and Political Development, pp. 399-438. Princeton, NJ: Princeton University Press

LaPalombara J. (2007) Reflections on Political Parties and Political Development, Four Decades Later. *Party Politics*. ;13(2):141-154.

Levitsky, S., Ziblatt, Daniel & Felcsuti Péter(ford), (2018). A demokráciák halála, Budapest.

Lijphart, Arend (1969): Consociational Democracy. World Politics, January, 207-225.

Lipset, Seymour Martin (1959): Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. The American Political Science Review, March, 69-105.

Mann, Michael (1970): The Social Cohesion of Liberal Democracy. American Sociological Review, June, 423-439.

Packenham, Robert A. (1964): Approaches to the Study of Political Development. World Politics, Volume 17, Issue 1, October, 108-120.

Pasquino, Gianfranco (é.n.): The Theory of Political Development. IPSA Paper. http://paper-room.ipsa.org/papers/paper_1539.pdf Utolsó letöltés: 2022. június 8.

Pye, Lucien (1958): The Non-Western Political Process. The Journal of Politics, Augustus, 468-486

Pye Lucien (1966) Foreword in J. LaPalombara - M. Weiner (szerk.) Political Parties and Political Development, pp. V-VI. Princeton, NJ: Princeton University Press

Rist, Gilbert (1990): 'Development' as a part of the modern myth: The western 'socio-cultural dimension' of 'development'. The European Journal of Development Research, 2. 10-21.

Rist, Gilbert (2007): Development as a buzzword. Development in Practice, August, 485-491.

Rokkan, Stein (1968): Politics in the Smaller European Democracies: A Developmental Typology. Comparative Studies in Society and History, January, 173-210.

Taylor, Charles Lewis (1972): Indicators of political development. The Journal of Development Studies. 3. 103-109.

Wallerstein, Immanuel (1966) 'The Decline of the Party in Single-Party African States', in J. LaPalombara - M. Weiner (szerk.) Political Parties and Political Development, pp. 201-216. Princeton, NJ: Princeton University Press

Wallerstein, Immanuel (1992): The Concept of National Development, 1917-1989: Elegy and Requiem. American Behavioral Scientist, March, 517-529.

Weiner, Myron (1965): Political Integration and Political Development. The Annals of the American Academy of Political and Social Science. 1. 52-64.

